

SUSRET SA SMRĆU

I sljedeću noć sam prenoćio u Dabru, a sutradan, bila je nedelja, 20 septembar, osjećajući još veću potištenost i usamljenost – odlučio sam da se vratim kući. Kada sam stigao na brda iznad kuće, zatekao sam najstarijeg brata Jovu kod goveda. S njim sam se pozdravio i čuo šta ima novo, a ja sam njemu ispričao šta se meni događalo. Od Jove sam saznao da su ispod naše kuće, pored kuće Redže Karabeg – Krantića, na jednom manjem uzvišenju, postavili teški mitraljez sa posadom od desetak vojnika. Prethodne večeri su dvojica iz te desetine došli u našu kuću i uzeli jedno veće jagnje. Kada ti neko u takva vremena, sa oružjem dođe u kuću, šta se moglo drugo učiniti nego mu ne odbiti i dati ono što traži.

Kada sam se spustio do kuće, zatekao sam majku kako sprema ručak a oca kako spava pod lipom. Običavao je da nedeljom pred ručak malo prilegne. Ručak je bio brzo gotov pa smo ga probudili. Utom se začula pucnjava iz pravca Đedovače. Otac je bio nekako uznemiren, mislili smo zbog pucnjave, a on nam je ispričao da je sanjao kako ga vode na strijeljanje i da u njega puca Š.O. iz Dumiševaca. Sjeli smo za jelo, ali nam do njega i nije bilo jer se pucnjava iz pravca Đedovače i Vučkovića sve više približavala. I teški mitraljez, postavljen pored Krantića kuće, počeo je da puca, pa je naš položaj postao krajnje ozbiljan. Prekinuli smo ručak kod kiselog mlijeka koje je u ljetnim danima bilo skoro redovno drugo jelo i za ručak i za večeru i koje smo jeli iz zajedničke drvene zdjele. Izašli smo pred kuću

i na oko dvije stotine metara udaljenosti, na vrhu puta koji smo zvali Klanac, jer je bio strm i kamenit, ugledali smo vojnike kako pucaju i viču.

Počeo sam moliti da bježimo u šumu koja nije bila daleko, ali su ostali rekli da ne žele da idu od kuće. Kada su se vojnici približili na oko pedesetak metara i sa javnog puta krenuli prema našoj kući, ponovo sam predložio da preskočimo plot i kroz jednu bujardu pobjegnemo do male šume i da se tako spasimo. Otac je to odbio pa sam ja sam krenuo preko plota, na šta je otac povikao: „Pobiće nas zbog tebe!“ Smjesta sam odustao od svoje namjere i zajedno sa drugima ostao da čekam dolazak vojnika. Bio sam iznenađen kada sam vidio da među njima ima i civila, pa i mojih školskih drugova koji su uz vojsku išli najviše radi pljačke.

Ugledao sam komšiju Ađula Selmana, koji je bio nešto stariji od mene, kako driješi priuze sa kojima su u hladu velikog oraha bila povezana naša četiri vola i dvije krave i kako ih vodi niz put u pravcu svoje kuće. Uzeo ih je bez ikakvog ustručavanja, svjestan da ga gledamo, jer je znao šta će se sa nama desiti. Drugi su ispuštali ovce i tjerali ih niz put u pravcu svojih kuća. Tada je započela i paljevina svega onoga što je još ostalo od naše imovine, ljetne kolibe sa ognjištem, kukuruzane, neovršene pšenice sadjevene u stogove. Pred našim očima nestajalo je sve ono što smo sticali cijeloga života.

U dvorištu naše kuće zapovjednik jedinice, Alija Kamber, upitao je moga oca: „Ilija, gdje su ti sinovi?“ Otac je rekao: „Evo ih ovdje“ – pokazujući na Jovu, mene i Duška, dodajući da je Mile odveden na prisilni rad i da od tada o njemu ne znamo ništa. Alija je odgovorio da je Mile

sigurno u četnicima, mada je tada bolje od nas znao šta se desilo sa Milom. Kasnije smo saznali da su u Pobriježju, dok su vodili mladiće sa prisilnog rada, izdvojili jednu grupu u kojoj je bio i moj brat Mile. Tu su ih negdje i pobili, tupim predmetima, u čemu su prednjačili braća Kamber.

„Vas trojica pođite sa mnom“, rekao je Alija, pokazujući na oca, brata Jovu i mene. Nismo imali nikakvog izbora i krenuli smo prema kućama Dragice Škundra, zapadno od naše kuće. Već na izlazu iz dvorišta počeli su nas tući kundacima. Bilo mi je potpuno jasno da nas vode na strijeljanje. Bilo je pravo čudo da nas nisu pobili tu, pred kućom, u dvorištu. Vjerovatno su, uprkos svemu, htjeli da nas odvedu dalje od očiju ostatka porodice: majke, sestre Mare i brata Duška koji je tada imao deset godina.

U grupi koja nas je sprovodila polovina je bila naših komšija i poznanika, muslimana. Nastavili su da nas tuku kundacima, a jedan od njih, mislim da je bio drugi Kamber, snažno me udario sa cijevi od puške, što me je jako zaboljelo. Sa glave mi je pao kačket, kapa koju su skoro svi Srbi stalno nosili. U selu je bio običaj da se uvijek nosi kapa, izuzev kada se jede ili spava. Nisam ni pokušao da se okrenem i uzmem je. Poslije ovakvog udarca bilo mi je sasvim jasno šta nas čeka. Počeo sam tragati za bilo kakvom prilikom da pokušam umaći. Čekao sam da se približimo šumi, a onda me presjekla pomisao na ono što mi je otac rekao prije dolaska vojnika: „Sve će nas pobiti ako pokušaš pobjeći!“ Njegove su riječi odzvanjale u meni, obeshrabrivale me i sahranjivale pomisao na bijeg.

Otac je bio naivan i povjerovao je u ono što su mu, kao seoskom knezu, prije nekoliko dana kazali u opštini u Sanskom Mostu: „Ilija, obavijesti svoje seljane da se onima

koji ostanu u svojim kućama ništa ne smije desiti.“ On je u to povjerovao i zato nije ni prihvatio moja nagovaranja da bježimo.

Išli smo u koloni jer je put jedino to dozvoljavao. Prvo Jovo pa za njim vojnik, zatim otac pa za njim vojnik, pa onda ja pa za mnom vojnik. Lijevo od nas, po njivi i desno prema stričevoj kući, u kojoj nije bilo nikoga jer su svi na vrijeme, još prije dva dana, pobjegli u Suhaću, išli su vojnici u streljačkom stroju. Mislio sam da, i ako bi neko od nas pomislio na bijeg, ne bi imao nikakvu šansu. Uz put su nas propitkivali za četnike, ima li ih, jesmo li šta čuli itd. Iako sam prije dva sata došao iz Dabra i znao nešta o ustanicima, a neke i vidio, rekao sam da ništa ne znam i da mi nismo ništa vidjeli i čuli. Znao sam da mi nikakva informacija koju bih im dao ne bi pomogla. Osim toga, u mojoj mladoj glavi i tad je vladalo uvjerenje da bi, ako im bilo šta kažem, to bila izdaja, pa sam i zbog toga prešutio ono što sam znao.

Stigli smo na jednu njivu. Desno od nas se nalazila jedna mala šuma koju smo zvali „iznad ravni“ a polulijevo jedna veća šuma zvana Rezovača. Vidio sam kako vojnik koji je išao iza Jove puca u njegovu leđa, u lijevu stranu, u srce. Jovo se malo pognu, uhvati rukama za tu stranu i nastavi da korača. Vojnik koji je koračao iza oca uperi puščanu cijev u njegov potiljak, a onaj iza mene repetira pušku. Sada je bilo očigledno da moja strahovanja kako ću svojim bijegom nauditi drugima nemaju nikakvog smisla. Skočio sam i potrčao u šumu. Vojnik koji je bio iza mene opali ali me ne pogodi jer sam ga iznenadio. Dok je on ponovo repetirao pušku, ja sam već bio zamakao u grane niskog rastinja, uglavnom ljeske. Opalili su još nekoliko

metaka. Za trenutak sam zastao i čuo neku komandu koju nisam razumio. Mislim da je pala komanda da prestanu pucati i da opkole šumu, jer je pucnjava prestala i čuo sam glasove na sve strane. Šuma je bila sasvim mala i nije je bilo teško opkoliti.

TRKA ZA ŽIVOT

Nastavio sam da bježim u istom pravcu, prema donjem selu. Tamo se nalazila straža sa teškim mitraljezom pa sam mislio da neće smjeti pucati u pravcu svoje straže. Kada sam stigao do kraja šumice naišao sam na dva vojnika koji su se iznenadili kada su me ugledali. Jedan od njih poteže pušku i opali. Osjetio sam metak pored lijevog obraza i uha, zažarilo je ali me nije zakačilo. Trgao sam se i vratio u šumu istim pravcem kojim sam i došao. Opet je pala komanda da se ne puca jer je prijetila opasnost da se između sebe ne poubijaju. Grozničavo sam mislio šta da radim. U blizini je bila jedna rupa u kojoj smo skupljali kišnicu kako bi stoka imala šta piti tokom sušnih dana. Sada je ta lokva bila prazna jer dugo vremena nije padala kiša. Ušao sam u rupu računajući da je to jedini zaklon koji ovdje mogu pronaći.

Legao sam, pritajio se i pogledao okolo. Ugledao sam noge mojih gonilaca i pomislio kako će me za koji trenutak pronaći, izboosti noževima i ostaviti u toj rupi. Ta me misao stresa i pokrenu, i odlučih da trčim baš u onom pravcu gdje sam nekoliko trenutaka ranije naletio na ona dva vojnika. Odlučio sam da više ne zastajem i da trčim kroz kukuruze u pravcu straže. Računao sam da ću ih iznenaditi i da me

neće očekivati na mjestu gdje su maločas na mene pucali. Natrčao sam na grupu vojnika, proletio sam između njih i nastavio da trčim iz sve snage. Iako je kukuruz bio nizak, ipak je predstavljao neku zaštitu od oka gonilaca. Zatim je došla čista njiva i to je bila prava prilika da me pogode. Ipak, oni iza mene nisu mogli slobodno da pucaju zbog svoje straže. Oni sa desne strane, kod stričeve kuće, su pucali, ali me je iz tog ugla bilo teže pogoditi.

Dok sam trčao preko čistine ugledao sam stražare kako od Redžine kuće trče u mom pravcu sa namjerom da mi presijeku put. Između mene i njih nalazila se još jedna mala šuma širine svega tridesetak metara. Samo što sam u nju zamakao, zapeo sam na neku granu i pao kao pokošen. Nisam se smio dići, nego sam otpuzao nekoliko metara, ustao i nastavio da bježim desno, pod uglom od devedeset stepeni, ovaj put ne prema straži koja je bila blizu mene, nego kroz šumu, u pravcu još jednog šumarka koji se zvao Zanoga. Odatle sam protrčao sljedeću šumicu, Tornjica, koja se nalazila ispod naše kuće, pa onda stigao na put kojim je vojska došla našoj kući. Zamakao sam u voćnjak, pa na put kojim smo gonili stoku na pašu u šumu i brda. Pognuo sam se da me ne vide i tako stigao u šumu iznad naše kuće. Sjeo sam i oslušnuo da li potjera još ide za mnom, malo predahnuo i pomokrio se, sjedeći. Nisam smio da ustanem da me ne bi vidjeli.

Pogledao sam prema kući ali niti sam šta vidio, niti sam šta čuo, tako da nisam ni saznao šta mi je sa majkom, sestrom i mlađim bratom. Plašeći se potjere nastavio sam da idem kroz šumu, koja, opet, i nije bila tako velika da bi mi pružila sigurnu zaštitu. Pošto sam poznavao svaki kutak i svaki grm, odlučio sam da idem na najskrovitije mjesto, u

jednu dolinu koja se zvala Kadina dolina. Bila je obrasla šibljem i zato teško pristupačna. Kada sam stigao, shvatio sam da ću, ako me tu pronađu, biti u zamci iz koje se neću moći izvući. Zato sam produžio da bježim prema Štrbcu, računajući da se u toku noći dočepam Dabra.

Na tom pravcu trebalo je da pređem jedan manji put koji povezuje Umce sa putem Štrbci - Husimovci. Dok sam se približavao tom putu opazio sam nenaoružanu grupu civila kako se kreće prema Umcu. Bila im je namjera da pljačkaju nakon što vojska, koja se kretala preko brda, stigne u Umce. Njihovo kretanje usporavala je jedna grupa partizana koja je na njih pucala sprečavajući ih da pređu u Dabar. Kada su se pljačkaši udaljili i zamakli, prešao sam put i ušao u neko grmlje iz kojeg sam mogao vidjeti vojnike kako idu prema Umcima. Bili su daleko više od jednog kilometra, okrenuti prema Dabru i nisu me mogli primijetiti.

Opet nisam imao mira. Plašio sam se potjere a do noći je bilo još dva sata. Ponovo sam krenuo kroz neke kukuruze i otpuzao do jednog velikog grma usred kukuružišta. Računao sam da me neće tražiti usred njive. Odatle, iz tog grma, imao sam pogled na sve strane. Tu sam dočekaо suton. Kada sam ocijenio da su i vojska i pljačkaši davnno otišli i da u blizini nema nikoga izašao sam iz grma i kroz kukuruze, doline i šumarke, stigao do Štrbaca. Bilo se smračilo ali još nije bila pala prava noć. Zatekao sam stravičnu sliku. Žene plaču i nariču a ispred kuća leže ubijeni Bogoljub Crnomarković i Nikola Štrbac. Neke kuće dogorijevaju. Kratko su mi rekli šta se dogodilo a mene upitali šta je kod nas bilo. Kratko sam im rekao i produžio za Dabar. Izišao sam do prvih kuća preko Dola u Klepiće.

Ušao sam u jednu kuću, kazao ko sam i šta mi se desilo toga dana. Bili su vrlo pažljivi. Dali su mi da jedem i obezbijedili prenoćište.

Za čudo veliko, cijeli taj dan nisam zaplakao. Sve se desilo tako iznenada a bilo tako užasno da suze jednostavno, i kada sam već bio na sigurnom, nisu mogle da poteknu. Ili od prevelike tuge ili od sreće što sam ostao živ. Kada god pomislim na tu našu tragediju i dramu koju sam preživio, zaključim kako je pravo čudo da sam ostao živ. Kažem sebi da me spasila neka velika sreća i sjetim se da sam na nogama imao rašnirane duboke cipele koje su mi smetale pri trčanju, ali ja to nisam osjećao. I za divno čudo, u tom bjesomučnom i paničnom trčanju - ni jednu nisam izgubio. Sjetim se i toga da sam se u najkritičnijim trenucima nekoliko puta uspio i prekrstiti. Tako sam bio vaspitan i vjerovao sam da će mi to pomoći. A šta mi je pomoglo – sam Bog zna. Ili sticaj okolnosti koje su mi išle na ruku, ili moja odvažnost i snalažljivost, ili sve to skupa, ili onaj vojnik namjerno nije htio da me pogodi, ili kako narod kaže „neka sadaka“...